

Péter, akinek az anyukája volt Langer lány. Sok nyári utazásra is együtt mentünk gyerekestől Csehszlovákiába, az Adriára, Erdélybe.

Saját szervezésben indultatok útra?

Az első IBUSz-út kivételével igen. Kész hadművelet volt a tervezés. Legtöbbször teljesen esetlegesen indultunk el, nem volt foglalt szállásunk. Kezdetben próbáltam rávenni Mihályt a kempingezésre, de nem kedvelte. Akkoriban nem voltak olyan magasak a költségek ezekben az országokban, és többnyire a szállásfoglalással sem volt gondunk. Az utazást máig nem hagytuk abba, két évvel ezelőtt még elmentünk Rómába. Szép emlékek kötnek bennünket ehhez a városhoz. Először 1963-ban jártunk ott, akkor kapott Mihály ösztöndíjat a Magyar Akadémiára, ahova elkísérhettem. Rokonok, ismerősök révén Latin-Amerikába, Brazíliába is eljutottunk a 90-es években.

Arra már én is emlékszem, hogy nyugdíjasként rendszeresen bejártál a levéltárba a családod történetét kutatni. Még Kassán is jártál ez ügyben. A kutatás eredményeiről a közelmúltban számoltál be a Helytörténészek Baráti Körében. Az összegyűjtött adatok, a profi módon elkészített családfák a szakember számára is imponálóak. Ráadásul kiderült, hogy apai ágon, egy ösanya révén Árpád-házi királylányig és rajta keresztül Európa uralkodói családjaiig vezethető vissza a család eredete. Emlékezők című munkádról már esett szó beszélgetésünk elején. Milyen terveid vannak most? Nem akarsz folytatni a családi történetet?

Nem hiszem Már minden lassabban megy, az olvasáshoz is ritkán jutok hozzá. Mindig akad valami elfoglaltság, tartásproblémáim vannak, a hosszú ülések kényelmetlenek. Így írásra már nem nagyon vállalkozom. A családtörténetet csiszolgotom, egészítem ki egy internetes program segítségével.

Ehhez kívánok még sok sikert, jó egészséget, sok örömet a családi életben!

KOCSIS ISTVÁN | Peéry Rezső soproni évei¹

---

¹A tanulmány *Peéry Rezső küzdelmei az eszmei barikádokon (Mozaikok egy 20. századi közép-európai értelmiségi portréjából)* című kötet felhasználásával készült. A mű 2010-ben, Peéry születésének századik évfordulója alkalmából jelent meg; szerkesztette és írta Kocsis István; kiadója a soproni Berzsenyi Dániel Evangélikus (Líceum) Gimnázium. A kötet tartalma csak szűk körben válhat ismertté, mivel az intézmény belső kiadványáról van szó. Ezért örvendetes, hogy a Soproni Szemlében az egyik fejezet anyagának lényegesebb megállapításai rövidített, átalakított formában megjelenhetnek, hiszen munkássága, jelleme alapján Peéry Sopronban is szélesebb körű ismertséget érdemelne, mint amennyiben részesül.

Peéry Rezső 1910-ben Pozsonyban született első generációs értelmiségi családban, Limbacher Rezsőként anyakönyvezték. 1928-ban vette fel a Peéry írói nevet, ezt követően a hivatalos neve Limbacher Peéry Rezső, később ez rövidült Peéry Rezsőre. A pozsonyi Komensky Tudományegyetemen magyar-filozófia-francia szakos tanári oklevelet szerzett. Középiskolás diák korától jelentek meg írásai újságokban, folyóiratokban. Az egyetem elvégzése után is elsősorban közíró: a közéleti, irodalmi publicisztika hatásos művelőjévé vált.

Kisebbségi helyzetbe jutott magyar nemzetiségű értelmiségiként szüntelen eszméi, ideológiai harcot folytatott Csehszlovákiában, Szlovákiában az ottani magyarság politikai, emberi jogainak a megvédéséért, szélesítéséért. A második világháború után a Beneš-dekrétumok nyomán hozott jogfosztó rendeletek a csehszlovákiai magyarság sorsát tragikussá tették. Az igazságtalan intézkedések közülük sok embert menekülésre kényszerítettek, illetve a lakosságcsere-egyezmény alapján Magyarországra telepítettek át. Peéry Rezső tiltakozott az események ilyen fordulata ellen; 1946 márciusában maga is átszökött, áttelepült Budapestre. Az áttelepítettek érdekében munkálkodott, azonban a hivatalos szervek, intézmények részéről érdemi támogatást nem kapott. Ezért 1948 őszén a vidéki kisvárosba, Mosonmagyaróvárra költözött, ahol az államosított gimnázium tanáraként, majd igazgatójaként dolgozott.

Megérkezése Sopronba, tevékenysége a Berzsényi Gimnáziumban

Peéry Rezsőt Mosonmagyaróvárról áthelyezték Sopronba, 1950 szeptemberétől az Állami Általános Leánygimnázium, egy évvel később pedig az Állami Berzsényi Dániel Gimnázium igazgatója lett. (Lakását ma már a Deák tér 30. számú házon emléktábla jelöli.) Sopron történelmi múltja, szellemi értékei sok mindenben Pozsonyra emlékeztették Peéryt. Kezdetől otthonosan érezte itt magát. A legszemélyesebb magánügye is jóra fordult: a Délvidékről menekült, Óvárról Peéryvel együtt költöző Prokopecz Leonával Sopronban házasságot kötött, s 1952 szeptemberében megszületett fiuk, Rezső. Leona asszony a Széchenyi István Gimnáziumban kapott állást, ott tanított. Az 1948-ban államosított Evangélikus Líceum, a Berzsényi Gimnázium is kedvező helynek bizonyult Peéry számára. A tanári kar nagy része tovább tanított, s hamar befogadta az új igazgatót. A kommunista pártállami diktatúra kemény évei idején együtt igyekeztek megőrizni, átmenteni a korábbi évszázadok klasszikus polgári értékeinek a javát, a becsületes, igényes szakmai munka szeretetét, követelményét; a magyarságtudatra, hazaszeretetre nevelést; az emberséges viszo-nyulást egymáshoz és a diákokhoz. Peérynek nem okozott nehézséget ilyen légkör kialakításában részt venni, hiszen a gimnáziumi tanulmányait annak idején a pozsonyi Evangélikus Líceumban végezte.

A gimnázium igazgatása természetesen nagy kihívást jelentett neki, főleg az azt körülvevő külső politikai, hatalmi szerkezet miatt. A diktatórikus rendszerben a parancsuralmi előírások, elvárások aprólékosak, szigorúak voltak, s azok

végrehajtását a hatalom gyakran ellenőrizte. Peéry, az önállóság, a szellemi szabadság híve, a nehéz helyzetben is igyekezett a lehető legteltesebben embernek, emberségesnek megmaradni. A központilag elvártakból ő maga teljesítette s tanáraival, diákjaival is teljesítette azt, amit nem lehetett nem végrehajtani. Különösen azokat, amelyek formai szempontból könnyen ellenőrizhetők (például beszámolóok készítése, készíttetése), vagy a külvilág előtt is láthatók voltak (például részvétel egy felvonuláson, ünnepélyen). Emellett mindig kereste a merev keretek értékes tartalommal való kitöltésének, azok lazításának, tágításának a lehetőségeit. Folyamatosan küzdött benne a beosztott helyzetű hivatalnok és az értékeket, a humánusot menteni, óvni, gyarapítani akaró értelmiségi.

A vezetői munka egyik legkényesebb része a beosztottak tevékenységének az értékelése, minősítése. Peérynek is minden évben minden tanárról jellemzést kellett írnia. A hiteles adatok gyűjtése érdekében évente mindegyikőjük egy vagy több tanórát meglátogatta, a tapasztalatról feljegyzéseket készített, ezeket a tanárokkal aláíratta, sok esetben megbeszélte.

Egy oktatási intézmény arculatát minden korban döntően meghatározza az, hogy milyenek a tanárok igényei, követelményei a diákok irányában, és az ezzel együtt kialakuló tanár–diák viszony. Az erre vonatkozó 1952-ben írt jellemzésekből emelek ki néhány megállapítást, ezek egyúttal azt is mutatják, hogy Peéry szerint pedagógiai, emberi szempontból mi a követendő, a helyes.²

„A diákokkal határozott, nagy követelményeket támasztó, de barátságos, úgyhogy az ifjúság bizalommal és tisztelettel viseltetik iránta.”

„... teljesítményre sarkallja tanítványait. [...] A gyerekekkel szemben határozott, erélyes és jószívú.”

„Szigorú, de alapjában véve jóságos; a kötelességteljesítést a tanulótól mindig számon kéri, de döntő ügyekben meleg emberi rokonszenvvel áll tanítványai mellett.”

Az iskolai ünnepélyek szónoka Peéry Rezső volt; ilyenkor az egész közösség előtt kellett gondolatait elmondania. A történelmi, politikai események megnevezésekor ő is a kor fogalmait, kifejezéseit használta: például Nagy Októberi Szocialista Forradalomról, a szocializmus magyarországi építéséről beszélt. Tárgyszerűen, az észre, rációra igyekezett hatni, s került a szokásos és elvárt lelkendező, tömjénező szövegeket. Az egyik ballagáson elhangzott búcsúbeszédében található a Peéry pedagógiai hitvallásának is tekinthető alábbi mondatok:³ „Annak a tartósabb és teljesebb sikernek és érvényesülésnek neveltünk benneteket, melynek nyomába nem szegődik bukás és kudarc. A győzelemnek, melyet magunk felett aratunk, amikor nem az olcsó babért, nem a kényelmet keressük az életben, hanem a lelki, az erkölcsi és a szellemi tartalmat. Abból a feltevésből indultunk ki, hogy a mi népünket nagyra műveltség és szel-

² Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium (Líceum) és Kollégium Líceumi Könyvtára (a továbbiakban: LK), Peéry Rezső-anyag (a továbbiakban: Peéry-anyag), Hivatalos iratok 1951–1957., Tanári jellemzések, minősítések 1952/53; 1953/54” boríték anyaga.

³ LK, Peéry-anyag, Peéry Rezső hagyatéka, anyagai (a továbbiakban: Peéry-hagyatéka), Peéry Ig. beszédvázlatok 1951–56., „Kedves Barátaim, Búcsúzó Ifjúság!” ballagási beszéd.

lemi erő teheti, emberi és erkölcsi tartalom. Nincsen nagy létszámunk, nincsenek jelentős nyersanyagforrásaink, nincsen tengerünk, nincsenek pazar tájaink. Eszünk, lelkünk, dolgos kezünk, szorgalmunk azonban van, s ha érvényesülni akarunk a világban, ezek a mi eszközeink, ez a mi pályaterünk. Abból a feltevésből kiindulva neveltünk benneteket, hogy végül is a nagy próbákon az ember magára marad. S ilyenkor azon múlik minden, vannak-e belső erőforrásai. Mi ezeket próbáltuk megnyitni egyéniségetekben nagy emberi és nagy magyar példákkal. Az iskola nemcsak ismereteket közöl: az iskola erkölcsi ízlésre, magatartásra, példaadásra nevel. Az ismeretanyag végül is gazdagabbá lesz vagy elkopik bennetek, de egyszer csak élni fog az emberség és magyarság példája lelketekben.”

Magyartanárként az irodalom és a magyar nyelvtan oktatását egyaránt fontosnak tartotta. Irodalomtanításában kiemelt szerepe volt a műelemzésnek, az irodalom-elméletnek, a nyelvtanban a helyesírás tanításának. Különös gonddal építette be a tananyagba a helyi (soproni, líceumi) vonatkozású irodalomtörténeti, nyelvi részleteket. Szívesen tanított, nagy hatással tartotta meg a tanóráit, azok mintegy felüdülést jelentettek számára az igazgatói bürokrata munka közben. Széles körű tudása birtokában nemcsak az előírt kötelező tantervi anyagot tanította, hanem azon túli témákról is beszélt, például a modern nyugati irodalomról és annak irányzatairól. Tanítványaitól is precíz, pontos tudást követelt. Az oktatás közben valóságismeretre, öntudatos, kritikus magyarságtudatra, nép- és hazaszeretetre nevelt.

Az órákra készülés dokumentumai közül fennmaradtak óravázlatok, vázlat-töredékek, feljegyzések. A tanulóknak szánt vázlatai közül is álljon itt egy példa. Arany János verséről a következőt írja:⁴ „Letésem a lantot. A költő bejelent, hogy elhallgat. Énje jobb része kihalt belőle, lelkének eltűnt ifjúságát siratja. A második versszakban ifjúsága édes emlékeiről beszél: a magyar irodalom tavaszára emlékezik. Akkor nem dalolt magánosan, versenyben égtek lantja húrjai, baráti szem kísérte művészi gonddal költészetének kialakulását. A múlttól és a jövőről daloltak, dicsőséggel övezték a nemzetet és hazát. Hitték, hogy egy lesz nép és haza, amely majd költőit megkoronázza. Most árva a költő, szava pusztába kiált. El is hallgat tehát, hiszen a fonnyadó virág – a költő – nem tud továbbélni, ha a törzs – a nemzet – élete megszakad.”

A tanórákon kívül is sokat tett a tantárgy érdekében. Állandó irodalomtörténeti kiállításokat szervezett az iskolában, ezekről a Köznevelésben is beszámolt:⁵ „a kiállítások évente átlag 10–12 nagyobb kultúrtörténeti évfordulóról számolnak be [...] Nagy helyi előnyt jelent természetesen az ország legrégebbi önképzőkörének, a *Soproni Magyar Társaságnak* [eredeti kiemelés – K.I.] 1790-ben alapított könyvtára, amely régi magyar könyvekben, folyóiratokban, ifjúsági kéziratos irodalomban országos arányban is gazdag. Emellett a kiállítások anyagát az intézet értesítő-gyűjteménye egészíti ki. [...] Egy-egy kiállításon 10–12, rendszerint első megjelenésű könyvet, néhány egykorú rajtot, metszetet,

⁴ LK, Peéry-anyag. Peéry-hagyaték: „Óravázlatok, Magyar, III.a Nyelvtan” füzet.

⁵ Peéry Rezső: Gimnáziumunk állandó irodalomtörténeti kiállításai, Köznevelés, 1954/11. sz. 169., 170.

fényképet, folyóiratot, facsimilét, olykor-olykor eredeti kéziratot mutatunk be. [...] Az anyag csoportosításában természetesen a soproni vonatkozásokat vagy az iskola múltjával esetleg fennálló összefüggéseket igyekszünk kiemelni. [...] A kiállítások témájának megválasztásakor a sokoldalúságot is szem előtt tartottuk. Beszédes bizonyítékul álljon itt néhány érdekesebb anyag. „Nagy magyar írók, mint tanulók és tanárok” [...], „Századunk íróinak jelentkezése az önképzőkörökben” [...], „Nagy művek első megjelenései folyóiratainkban” [eredetei kiemelések – K.I.]. 1956 őszén újraindította a nagy múltú, demokratikus szabályok alapján működő diák önképzőkört, a Magyar Társaságot.

Az igazgatói és tanári arculatáról vázoltakhoz kiegészítésül idézek volt tanártársaitól, diákjaitól néhány rá visszaemlékező mai gondolatot. „Peéry igazgató úr emberi magatartása – közvetlensége, becsületessége, pontossága meghatározó volt az iskola életében. Mind a tanári kar tagjaival, mind a fizikai dolgozókkal harmonikus, jó kapcsolatot tudott kialakítani. Kollégái tisztelték, értékelték szakmai tudását, írói tevékenységét is, bár erről nem igen beszélt. [...] Igyekezett a „genius loci”-t megtartani, amely ebben az időben nem volt könnyű. Segítették ebben a „régit”, még a líceumban tanító kollégák, akikhez csatlakoztak a fiatalok is, mert tudták, hogy ez a szellem épít és csak hasznára válik az ifjúságnak. Óralátogatásai után baráti beszélgetésben elemezte a látottakat, tele jóindulattal.”⁶

1. kép. Peéry Rezső igazgató arcképe a Berzsényi Gimnáziumban
1956-ban érettségizett IV.B osztály tablójáról

⁶ Emlékezem... dr. Bognár Béláné visszaemlékezése, Sopron, 2007.07.27., LK, Peéry-anyag, Tanártársak, volt diákok emlékezései Peéry Rezsőre (a továbbiakban: Tanártársak, volt diákok ...).

„Magas termetű, jól ápolt, nagy látókörű igazgatót kapott vele a Lyceum. Polgári magatartást, európai műveltséget hozott magával. Igazi polgári demokrata volt, baloldali színezettel [...] Jól illett az evangélikus líceum (melynek polgári demokratikus hagyományai közismertek voltak) felvilágosult tanári karához. Nem csoda, hogy a tanári kar rövid idő után elfogadta [...]”⁷

„Visszaemlékezve az óráira; csak bámultuk és elképedtünk a magyar és világirodalomban való jártasságán. Soha nem a tankönyvet magyarázta, hanem önálló, megkomponált előadásokat tartott. (Később az egyetemen volt részem hasonló élményben.) Néha az volt az érzésem, hogy nem is minket okít, hanem önmagát szórakoztatja. Soha nem felejttem el, amikor arról tartott egy órás előadást, hogy a rousseau-i gondolatok a francia irodalomra milyen hatást gyakoroltak. Ez az 1950-es évek elején volt.”⁸

„Abszolút nagy tudású világpolgár volt. Az irodalmat nagyon jól tanította, megkövetelt minden apró dolgot precízen; pontosan, szabatosan kellett beszélni feleléskor, [...] a legapróbb részletekre is odafigyelt. Nagyon jó memoriterekét produkált, és nagyon jó verselemzéseket tartott, [...] az órái érdekesek voltak. [...] Vázlatot nem nagyon szokott írni a táblára. Elmondta, szinte majdnem egyetemi szinten leadta az anyagot. Akkor elővettük a könyvet: na, ezt a részt nézzétek át! ... Neki egy egyéni elképzelése volt a dolgokról [...] azt beleszötte az órájába és a gondolatvilágába.”⁹

Új szerepek keresése

A munkája, tudása, jelleme alapján tekintélyt szerző Peéryt az igazgatói, tanári munka sokszor egyhangú, fárasztó, de el nem hagyható részei nem elégitették ki. Egyrészt nem jutott ideje, energiája nagyobb szellemi mű megalkotására, másrészt hiányoztak a pozsonyi szellemi harcostársak, az igazi barátok, akikkel korábban szélesebb horizontú és hatókörű tevékenységet folytattak. Az ellentmondásos helyzetből fakadó lelki vívódásokról, örlődésekről, a „belső emigráns” létről (amelyről a külvilág semmit sem tudott) írta az egyik levelében a következőt atyai jó barátjának, Fábry Zoltánnak:¹⁰ „[...] az embernek fáj az, hogy nem tud használni másoknak úgy, ahogy egyszer egyben-másban talán használt és felsír az eltemetett érje, egyívású barátok hiánya és mindaz, ami elveszett.”

1953–1954-től azonban Peéry egyre aktívabb lett, az iskola falain túli feladatokat és szerepeket keresett: bekapcsolódott Sopron szellemi és politikai közéletébe. A módosult magatartásnak a fő oka a politikai életben bekövetkezett változás: Nagy Imre első miniszterelnökségének az ideje. Peéry is – sok

⁷ Peéry Rezső, dr. Riedl Béla visszaemlékezése, Sopron, 2007. aug. 9., LK, Peéry-anyag, Tanártársak, volt diákok...

⁸ Dr. Ivancsics Imre: Emlékeim Peéry Rezső igazgató úrról, 2007. szeptember, LK, Peéry-anyag, Tanártársak, volt diákok...

⁹ Interjú Koltai Gyulával Peéry Rezsőről, 2007. július 23., Sopron, (az interjú CD-lemezen), LK, Peéry-anyag, Tanártársak, volt diákok...

¹⁰ „...A gonoszság és örület ellen”, Peéry Rezső (ismeretlen) levelei Fábry Zoltánhoz, (a leveleket közreadta Tóth László), Új Forrás, 1991/8–9. sz., a Sopronban 1952. IV. 27-én írt levél, 11.

kortársához hasonlóan – úgy látta, hogy ezzel a Rákosi-korszak kemény diktatúrájának a megváltoztatására nyílt meg a lehetőség. Egy új reformkor eljövételében reménykedett; olyanban, amelyben majd a kis lépések, változások fokozatosan elvezetnek egy nagyobb demokratikus átalakuláshoz. Ebben a folyamatban ő is részt kívánt venni. Még tisztségeket is vállalt ennek érdekében: ő lett a helyi Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat Irodalmi Szakosztályának az elnöke, részt vállalt a Hazafias Népfront helyi vezetésében, tanácstag lett 1954-ben a tanácsválasztásokon (de a hatalmat kézben tartó Magyar Dolgozók Pártjának eddig sem volt s ezután sem lett a tagja).

Szélesebb körű ténykedésének a legfőbb eredményei a következők: 1954-ben részt vett a Soproni Ünnepi Hét eseményinek a megszervezésében, lebonyolításában. A program részeként a Magyar Irodalomtörténeti Társaság a vándorgyűlését a városban tartotta. Peéry is előadó volt, a líceumi Magyar Társaságról beszélt. Máskor helyi közönségnek tartott előadást Sopron irodalmi múltjáról. A témát 1953 közepétől kezdte tudományos igényességgel és alaposan feldolgozni: feljegyzések, jegyzetek, kivonatok, elemzések, cikkek bizonyítják ezt. A munkában a legfőbb segítője Pröhle Jenő, a gimnázium tanára, a Líceumi Könyvtár könyvtárosa volt. A gyűjtőmunka eredményét Peéry kötetben is meg akarta jelentetni. A bőséges forrásanyag két cím alatt található: „Soproni irodalmi kalauz” és „Soproni Irodalmi Képeskönyv”. A forrásokból nem derül ki egyértelműen, hogyan is gondolta a dokumentumok végleges felhasználását. Valószínűleg az utóbbi címen s a következő formában: egy-egy jelentős személyiségről szóló íráshoz, szöveges részhez valamilyen képi anyag kapcsolódott volna: például névaláírásról, facsimiléről, kép, arckép, emléktábla, szobor, házak stb. képe. A vállalkozás nagyságát érzékelteti az a négy oldalas 102 tételből álló lista, amelynek a címe: „A Soproni Irodalmi Képeskönyv témái”. A sok munkáról, széles körű ismeretanyagról tanúskodó kezdeményezés azonban torzóban maradt, kiadvány nem lett belőle (az utókornak is nagy veszteségére).

A közéleti munkából mind többet vállaló Peéry nagy visszhangot kiváltó cikkben, nyílt levélben („Levél Sopron sebeitől”) állt ki a város érdekeiért a *Csillag* című folyóirat 1954. novemberi számában. Károsnak tartotta a budapesti és a megyei „centralizmust”, s hangoztatta „a vidéki szellemi élet feltámasztását”-nak a szükségességét. A 7. pontban már utalhatott is arra, hogy a Soproni Szemle újraindításának az ügye biztatóan alakul:¹¹ „[...] tárgyal a városi tanács a minisztertanáccsal Sopron helytörténeti folyóiratának, a *Soproni Szemlének* [eredeti kiemelés – K.I.] felújítása tárgyában. Ha ez az első lépés sikerül, egyik legszebb magyar városunkat hódítjuk vissza az ősök kultúráját teremtő hagyománya számára. Ettől pedig mind a városnak, mind az országnak jelentős haszna lenne.” A rangos helytörténeti folyóirat újraindításának a részleteiről terjedelmes tanulmány jelent meg a Soproni Szemlében az 50. évforduló alkalmából.¹² A szerző – véleményem szerint – a megérdemeltnél kevesebb, kisebb érdemeket tulajdonított Peéry Rezsőnek, s többet, nagyobbát Csatkai Endrének. Peéryt inkább negatív szereplő-

¹¹ Peéry Rezső: Levél Sopron sebeitől, *Csillag*, 1954/11. sz. 2175.

¹² Domonkos Ottó: A Soproni Szemle 50 éve. A folyóirat újraindítása 1955-ben. *SSz.* 59 (2005), 3–26.

nek láttatja, holott az ellenkezője az igaz. Ennek bizonyítására a főbb adatok, tények az alábbiak.¹³

A lapindítás két egymással párhuzamosan, egy időben futó szálon történt. Az egyik: a bürokratikus, a hivatalos engedélyeztetés. Az ezzel kapcsolatos adminisztrációs munkát helyben a városi tanácsnál dolgozó dr. Mollay János tartotta kézben. Lapengedélyt a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala adhatott ki. Az ide beérkezett soproni engedély-kérelemhez a központi hivatal kiegészítő adatokat kért; első helyen azt, hogy ki lesz a lap felelős szerkesztője. Bognár Dezső tanácselnök a kérdésekre adandó válasz megbeszélésére az érintetteket tanácskozássra hívta. 1954. október 19-én kelt Meghívóján a meghívandók első helyén Peéry Rezső neve szerepel (Csatkai Endréé nem szerepel a meghívottak között).¹⁴ A Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága az 1955. január 21-i ülésén döntött: „főszerkesztőnek Peéry Rezső gimn. igazgató tanácsstagot” fogadta el.¹⁵ A Tájékoztatási Hivatal a lapindításra az Engedélyokiratot megadta, ennek dátuma: 1955. március 16., benne a tény: „A felelős szerkesztő neve: Peéry Rezső tanácsstag, gimnáziumi igazgató”.¹⁶

Megállapítható tehát, hogy az ügymenet simán, viszonylag gyorsan célba ért, Peéry személyét a legfelső hivatalos állami szinten is elfogadták és jóváhagyták. S ezután következett a nem várt fordulat: az okirat másik oldalán egy rövid megállapítás található 1955. július 21-i keltezéssel: „Változások: Felelős szerkesztő: Dr. Csatkai Endre”.¹⁷ Mi történhetett közben? A változásról az itteni dokumentumokban pontos részletek nem találhatók, lényeges utalások viszont igen. Az Engedélyokirat módosításával kapcsolatban Bognár Dezső a Tájékoztatási Hivatalnak egy rövid levelet küldött 1955. július 4-én, amelyben tömör, de sokatmondó megállapítás olvasható: „A MDP Megyei Pártvégrehajtóbizottságának javaslata alapján ugyanis a felelős szerkesztő Peéry Rezső tanácsstag gimnáziumi igazgató helyett dr. Csatkai Endre [eredeti kiemelés – K.I.] kandidátus, Kossuth-díjas múzeumvezető lesz.”¹⁸

A Nagy Imre-kormányt 1955 áprilisában felmentették, újra Rákosi és dogmatikus hívei lettek a hatalom egyedüli birtokosai. Sopron önállósodási törekvéseit a Győr-Sopron megyei állami és pártvezetés eddig sem nézte jó szemmel, bármilyen területről is volt szó. Most elérkezettnek látták az időt az ellentámadásra, a fő célpont Peéry Rezső lett: eltávolítani őt a tisztségből – s ezt el is érték (dr. Mollay János is hasonló sorsra jutott). Mi lehetett a kifogás Peéry személyével kapcsolatban? Ezt maga Csatkai Endre fogalmazta meg egy későbbi, dátum nélküli feljegyzésében: „A kiszemelt szerkesztő ugyanis 1944-nél akarta letenni a határjelző követ, a munkásmozgalom kevésbé érdekelte, valami módon

¹³ Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára (a továbbiakban: SL). A Soproni Szemle újraindításával, levelezésével kapcsolatos iratok a XXVII/13 1., 2., 3. Soproni Szerkesztőség jelzetű és feliratú három dobozban található. Hivatkozásaim a doboz számozására, a benne található iratra, irat másolatára vonatkoznak.

¹⁴ SL, XXVII/13 3.

¹⁵ Uo.

¹⁶ SL, XXVII/13 1.

¹⁷ Uo.

¹⁸ SL, XXVII/13 3.

ellenőrzési alkalmat sem akart adni magának a kiadónak sem.”¹⁹ Vagyis: egyrészt politikai, ideológiai kifogás, másrészt az önálló lapszerkesztésre törekvés. Peéry elsősorban szakmai lapot szeretett volna, s a párt lehető legkisebb gyámkodását és beleszólását. A hatalmi igényeket közvetlenebbül kiszolgáló szerepet nem vállalta, elveit nem adta fel – ezért menesztették.

A bürokratikus ügymenettel együtt folyt a tartalmi munka, a tényleges szerkesztői tevékenység: a folyóirat szerkezetének a kialakítása, a tanulmányok, cikkek megírása. Mindezt abból a megfontolásból, hogy a lapindítás engedélyezése után mielőbb megjelenhessen az első szám – bizonyítva minden irányba a kezdeményezés életrevalóságát. Ezt a jelentős munkaszervezést ketten vezették: Sopronban Peéry Rezső, Budapesten dr. Mollay Károly. Közülük Peéry volt az aktívabb, hiszen Mollay az 1955. július 10-i levelében ezt írta Csatkainak: „Peéry nem mellettem dolgozott volna, hanem megkért arra, legyen segítségére. Én erre örömmel vállalkoztam, a soproni ügy érdekében [...]”²⁰ A tulajdonképpen kész anyagot a hatalom Peérytől vette el, és adta Csatkainak. Ezután a Soproni Szemle összevont 1–2. száma 1955 szeptemberében megjelenhetett. Az előbbi egyébként maga Csatkai is elismerte. Az 1956. január 13-i szerkesztőbizottsági ülés jegyzőkönyvében olvasható: „Önbírálatot mond főszerkesztői munkájával kapcsolatban. Elmondja, hogy az 1955-ös évfolyam 1–2. számát meglehetősen készen vette át, cikkeket [...] visszaadni nem lehetett, egyébként más cikkel pótolni sem tudta [...]”²¹ Mindezt azért részleteztem egy kissé jobban, mert az igazság így teljesebb: látható Peéry pozitív, kezdeményező, szervező szerepe a folyóirat újraindításában, amivel Sopronnak maradandó értéket teremtett.

Záró-bizonyítékként hozom fel a forráskeresés közben meglelt anyagot, amelynek a címe: „*Cikkek és akták a Szemléről/tervek*”. A sovány dossziében néhány lap található Peéry kézírásával a tervezett folyóirat szerkezetéről, az 1–2. szám tartalmáról (talán az első Mollay Károssal folytatott megbeszéléshez készítette). Az alábbiakban két részlet látható a lapokról:²²

---

¹⁹ SL, XXVII/13 1.

²⁰ SL, XXVII/13 3.

²¹ SL, XXVII/13 1.

²² LK, Peéry-anyag, Peéry-hagyaték, Cikkek és akták a Szemléről /tervek

Dr. Molloy könyve
 Ad. Csán helytörténeti folyóirat
 (Folyóiratok):
 Szerkeszt: I. Tanulmányok
 II. Közt. hírlapok
 III. Soproni Könyvtár
 IV. Múzeum
 V. Könyvtárszakas
 VI. Soproni város
 VII. TIT öltö
 Bibliográfia: Thiel László
 Könyv megjelent: Dr. Molloy
 Sopronban

I. Szemle Jene

1) Behárványos
 Redd: 2
 2) A memóriák / képek / képek / képek 2
 3) Szomszédok: képek / képek 3
 Thiel: képek / képek 2
 3) Molloy: képek / képek 8
 4) Csán: képek 10
 5) Takaró: képek / képek 16
 6) (Hári Jene: képek)

Dr. Rudmann
 Jene

2, 3 ←

2-3. kép Peéry Rezső tervezete a Soproni Szemle 1955/1-2. számának tartalmáról

A Peéry-feljegyzés és a megjelent 1-2. szám összevetése alapján megállapítható, hogy az eredetileg tervezett nyolc fejezetből öt maradt meg (a megfogalmazása némelyiknek megváltozott), s a megjelent is ebből az öt szerkezeti elemből áll. Az 1. számba tervezett első három témakör, tanulmány is a véglegessel egyezik meg (még ha a szerző személyében, az egyik rész elhelyezésében változás is történt).

A biztatóan indult nagyívű, szívvél-lélekkel végzett munka hatalmi kényszer miatt megszakadt; Peéryt mindez nagyon elkésértette. Hangulatáról így írt a legjobb barátjának, Szalatnai Rezsőnek 1955 szeptember végén:²³ „Vedd majd kezedbe a Soproni Szemlét, ami most jelent meg. Vonj ki belőle néhány lapot (tudni fogod, hogy mely lapokat), s azután tedd mérlegre. Ezért a folyóiratért dolgoztam tavaly júniustól kezdve. A számot Mollay Karcival terveztük és építettük fel, az adminisztrációt öccse hozta létre. Mikor megvolt az egész és Pest approbálta, mikor kész volt minden az utolsó betűig, Győr rendkívül meglepő beavatkozással „leváltott” engem [...] én a Sopronnak ingyen odaadott munkaórák *százai* [eredeti kiemelés – K.I.] után a nyáron üres kézzel és üres zsebbel álltam egy készülő ház állványai alatt – melyet mi terveztünk és építettünk –, s azt figyeltem, rám hullanak-e a gerendák, s agyonütnek-e, vagy csak megsebeznek majd. Most megjelenteti Csatkai a kifogásolt kettős számot, s belegyömöszöl itt-ott valami világnézeti csemegét. Én pedig eltűnődnék azon, vajon éljek-e tovább, ha ennyire nem szabad és nem lehet munkálkodn[om], de mégsem tűnődöm, hiszen ott a kisfiú és Leonka, azért visszamegyek megszégyenült elmével és megrendült szívvél a pedagógiai taposómalomba... Persze itt van vigasz is: hogy mégiscsak magyar irodalmat taníthatok pannóniai magyar diákoknak, s az esztétikai nevelés területén csinálhatok egyet s mást, ami nem mindennapi, s felüdít engem is. Van egy hatalmas Bartók-Kodály-lemeztárunk: ha nagyon elbúsulok, nehogy haza-vigyem a borúmat, felteszek délutánonként egy-egy fájdalmasan szép művet, s hangjai mellett borongok, hálát adván a sorsnak, hogy nem mostohább körülmények között tűnődöm a mi szegény népünk s a magam sorsa felett.”

Az 1956-os forradalom és szabadságharc résztvevője

Sopronban a forradalom és szabadságharc eseményeinek az elindító, legaktívabb szereplői a helyi MEFESZ Intézőbizottsága vezetésével a főiskolások, egyetemisták voltak. Peéry a Berzsenyi Gimnázium diákjait óvta a részvételtől, ő azonban tevékenyen bekapcsolódott a folyamatba. Október 27-én őt is megválasztották Sopron Város Központi Pedagógus Forradalmi Tanács egyik tagjának, így jelen volt azon a SOTEX kultúrházban tartott tanácskozáson, amelyen megalakították a város Ideiglenes Nemzeti Tanácsát, a gyakorlati

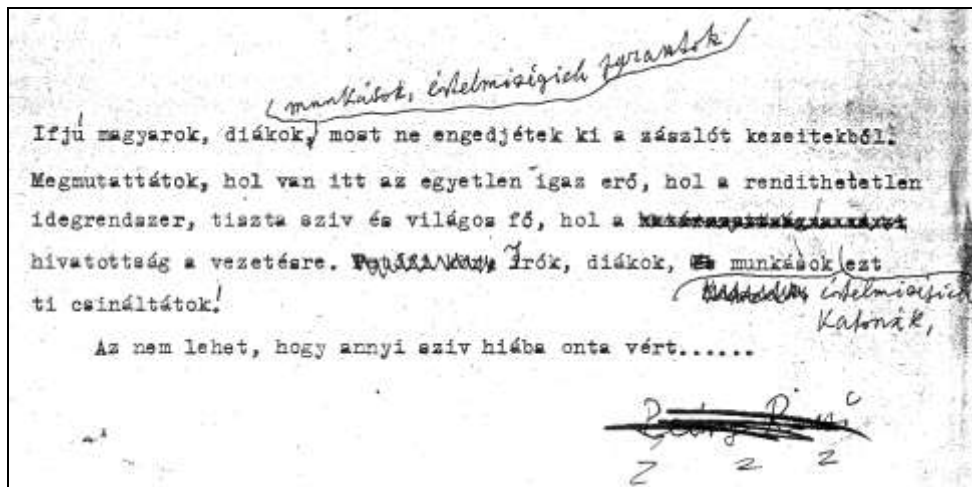
---

²³ Peéry Rezső Szalatnai Rezsőnek, Sopron, 1955. IX. 30., In: Kedves Rezső! Drága Bió! Peéry Rezső és Szalatnai Rezső levelezése, Present Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 2001, 64.

tennivalók irányítására pedig a tízfős Ideiglenes Intézőbizottságot. Ennek Peéry is tagja lett.

Másnap a Bizottság tagjai a legfontosabb feladatokat egymás között elosztották. Peéry abban vállalt munkát, felelősséget, amihez szakmailag értett; a korabeli forrás szerint a reszortja: „Oktatásügy, sajtótájékoztatás”.²⁴ A Nemzeti Tanács és a MEFESZ között az együttműködés nem volt zökkenőmentes, de a fontos ügyekben: a közrend nyugalmának a biztosításában, a lakosság ellátásában együtt cselekedtek. A sokféle tennivaló megoldása közben Peéry gyakorlatilag a Nemzeti Tanács elnökének, dr. Takács Endrének a helyettesévé vált; a különböző ügyek elintézése érdekében sokat tárgyalt, intézkedett, alig volt otthon a családjánál.

Ezeknek a napoknak az egyik legjelentősebb eredménye a forradalmi napilap, a Soproni Napló megjelentetése volt. Az ezzel kapcsolatos munkákat Peéry fogta össze, vezette. Több cikket ő írt meg, a korrektúra végső javításait is ő végezte. A lap 1. (és egyúttal utolsó) száma november 3-án jelent meg. Eddig csak közvetett bizonyítással – stilisztikai, tartalmi elemzéssel – lehetett következtetni arra, hogy a terjedelmes vezércikket valószínűleg Peéry írta. Most viszont már egyértelműen állítható, mert előkerült a kézirat is Peéry beleírt javításaival; a záró gondolatok után pedig Peéry áthúzott aláírása látható²⁵ (a megjelent lap egyetlen cikke alatt sincs a szerző neve feltüntetve):

4. kép. A Soproni Napló egyik cikkének kézírata, Peéry Rezső javításaival (1956. november 3.)

²⁴ SL, Dr. Takács Endre hagyatéka (az 1956-os Sopron Város Nemzeti Tanács irataiból).

²⁵ Uo.

A vezércikk címe: „Hazádnak rendületlenül! Világot megrengető tíz nap után harcban, vérben, szenvedésben megszületett a semleges Magyarország”. Az írás szinte egy forradalmi szónoki beszéd, árad belőle a felszabadult lelkesedés, a további helytállásra buzdítás. A cikkből egy részlet:²⁶ „[...] ez a harc bebizonyította, hogy az igazság, jog, emberi méltóság is hatalom. Sőt nagyhatalom. Megbukott az erőszakkal ránk kényszerített gazdasági és politikai forma. Valamit azonban megtanult ifjúságunk tőle, ami jó fegyvernek bizonyult. A nemzeti ügy az emberi szabadságjogok védelmében a könnyörtelenséget, a fanatikus áldozatosságot az életérdek alárendelését a közös ügynek: a halált megvető elszántságot és meg nem alkuvást. Véreztünk, szenvedtünk, győztünk. Ma Magyarország semleges, demokratikus berendezésű népi állam. Véreztünk, szenvedtünk, győztünk, de nem a régi, hanem a réginél sokkal jobb, több jogot, több szabadságot, több emberséget, több műveltséget, nagyobb szabadságot, tisztább erkölcsöt ígérő Magyarorszáért. Szociális vívmányainkhoz ragaszkodunk. Most akarunk csak valóban a dolgozó magyarok országa lenni.”

A magára maradt magyar nép felkelését a szovjet túlerő leverte. Peéry Rezső és családja is a menekülést, az emigrációt választotta. November 4-én először a feleség indult útnak a fiúval, s még aznap a családfő is követte őket. Egyik volt tanártársa emlékezete szerint ő volt az utolsó, aki Sopronban beszélt vele az elutazás, a buszra felszállás előtt:²⁷ „Sopronban én voltam az utolsó, aki vele találkoztam [...] kora délután volt [...] arra emlékszem, hogy az Erzsébet-kert oldalában, ahol a körút felé megy az elágazás, ott állt egy autóbusz, Peéry ott állt az autóbusz mellett. [...] örömmel üdvözöltük egymást, és ő rám nézett, megkérdezte: Jóska, ti nem jösztek? Mi megyünk Ausztriába. Utolsó alkalom, hogy találkoztam vele [...] és hát elbúcsúztunk egymástól – nem gondoltam, hogy egész életre.”

A keserű élményekkel teli ausztriai évek után Nyugat-Németországban Stuttgartban telepedett le a család véglegesen. Sokoldalú munkássága alapján Peéry Rezső a nyugati magyar emigráció elismert személyiségévé vált, végre szabad „szellemi munkás” lehetett. A soproni éveket, élményeket, barátokat nem felejtette el, sokszor eszébe jutottak. A legközvetlenebb kapcsolata a költő, író Becht Rezsővel alakult ki; neki írta az alábbi sorokat:²⁸ „Nem kell nyilván hangsúlyoznom, hogy viszonylag milyen boldog voltam abban a humánus környezetben s milyen nagyszerű emlékeket őrzök róla, talán elsősorban a Veletek való barátságáról, a kerti órák meghitt harmóniájáról, esti beszélgetéseinkről – ezt az elmúlt tíz esztendő nem folytatta, nem helyettesítette semmi sem. Két ember hiányát: a Tiedet és Jenőét azóta alig tudom kiheverni.

---

²⁶ Uo.

²⁷ Interjú Bálint Józseffel Peéry Rezsőről, 2007. aug. 6., Sopron, (az interjú CD-lemezen), LK, Tanártársak, volt diákok...

²⁸ Peéry Rezső levele Becht Rezsőnek és feleségének, Stuttgart, 1968. okt. 12., SL, Becht Rezső hagyatéka, XIV. 103. 6. doboz.

Persze akkor bennünk és körülöttünk még mindig a „vén Európa” volt jelen – a dermesztő külső keretek ellenére...”